

УДК 796.071(477)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЙОГО РОЗВИТКУ В СВІТОВОМУ СПІВТОВАРИСТВІ ТА В УКРАЇНІ

Марина САННИКОВА

Харківська державна академія фізичної культури,

м. Харків, Україна

e-mail: m.sannikova.m@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2931-2190

Анотація. Мета дослідження – узагальнити дані про особливості розвитку професійного спорту у світовому співтоваристві та в Україні. Методи дослідження: аналіз літературних джерел; аналіз документів; системний аналіз; метод історизму; метод аналогії спостережуваних закономірностей. Результати дослідження: у статті охарактеризовано професійний спорт як галузь трудової діяльності, що надає спортивно-видовищну послугу. Проаналізовано загальні та специфічні функції, правове регулювання професійного спорту у світі та в Україні. Розглянуто «необхідні» та «достатні» умови розвитку професійного спорту. Досліджуючи «достатні» умови розвитку професійного спорту, що належить до шоу-бізнесу, слід ураховувати рівень соціально-економічного розвитку держави. Висновки: встановлено, що, незважаючи на тривалу історію розвитку професійного спорту, тільки в цей час почалося формування його власної правової бази. Виявлено, що професійний спорт як вид споживчої діяльності нічим не відрізняється за своєю природою та організацією від будь-якої іншої професійної діяльності та має спортивно-комерційну спрямованість. З'ясовано, що розвиток професійного спорту в Україні не може орієнтуватися на структуру організації професійного спорту європейських або американських клубів з їхньою багаторівневою організаційною структурою.

Ключові слова: професійний спорт, правове регулювання, функції, умови, світовий досвід.

ORGANIZATIONAL–LEGAL BASES OF PROFESSIONAL SPORTS AT THE PRESENT STAGE OF ITS DEVELOPMENT IN THE WORLD COMMUNITY AND IN UKRAINE

Marina SANNIKOVA

Kharkiv State Academy of Physical Culture,

Kharkiv, Ukraine

e-mail: m.sannikova.m@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0003-2931-2190

Abstract. The purpose of the study is to summarize the data on the peculiarities of the development of professional sports in the world community and in Ukraine. Methods of research: analysis of literary sources; document analysis; system analysis; historical method; method of analogy of observed regularities. Results of the research: the article describes professional sports as a branch of labor activity, which provides sports-entertainment service. The general and specific functions, legal regulation of professional sports in the world and in Ukraine are analyzed. Considered are the «necessary» and «sufficient» conditions for the development of professional sports. Viewing the «sufficient» conditions for the development of professional sports related to show business, one should take into account the level of social and economic development of the state. Conclusions: It is established that despite the long history of the development of professional sports, only at that time its own legal basis was formed. It has been revealed that professional sports, as a type of consumer activity, is not different in nature and organization from any other

professional activity and has sports-commercial orientation. It has been determined that the development of professional sports in Ukraine can not be guided by the structure of the organization of professional sports of European clubs or American ones with their multilevel, complex organizational structure.

Keywords: professional sport, legal regulation, functions, conditions, world experience.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зміни в соціально-політичних і економічних відносинах, що відбувалися у світі наприкінці ХХ сторіччя, торкнулися всіх сфер життєдіяльності, зокрема фізичної культури і спорту. Ці події викликали необхідність розглянути питання розвитку спорту загалом і професійного спорту як різновиду трудової діяльності, що належить до галузі розважального бізнесу. Виникла об'єктивна потреба проаналізувати розвиток професійного спорту, що займає особливе місце в забезпеченні наукового обґрунтування його організаційно-правових основ, значення у сучасному суспільстві, а також визначити можливості й доцільності використання західноєвропейську та американську структуру його побудови.

Природно, що досвід виникнення і розвитку професійного спорту в історії кожної держави, зокрема західноєвропейського й американського, становить інтерес і виняткову цінність у розумінні механізму формування цього виду трудової діяльності на ринку попиту розважальних послуг у бізнесі такої спрямованості. У цьому неocenеною є фундаментальна наукова праця – перший у світі підручник «Професійний спорт», що вийшов 2000 року за загальною редакцією С.І. Гуськова, В.М. Платонова, у якому подано сукупність знань, які стосуються такого складного й специфічного суспільного явища як професійний спорт [13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій установив, що сферу правового регулювання професійного спорту досліджують Г.С. Бордюгова [1] (спортивне право та його місце в національній правовій системі), М.П. Козіна [7] (професійна діяльність спортсменів як об'єкт правового регулювання нормами трудового законодавства), М.М. Линець [8] (формування правових засад професійного спорту в Європі), І.І. Переверзін, Ф.П. Суслов [11] (соціально-правовий статус спортсменів-професіоналів), В.М. Платонов, С.І. Гуськов [13] (основи правового регулювання олімпійського спорту) та інші. Проте в дослідженнях автори не реалізували системного підходу до аналізу професійного спорту на сучасному етапі його розвитку в світовому співтоваристві та в Україні, зокрема його організаційно-правових основ.

Мета дослідження – систематизувати дані про особливості розвитку професійного спорту у світовому співтоваристві та в Україні.

Завдання дослідження: 1) охарактеризувати професійний спорт як галузь трудової діяльності; 2) проаналізувати «необхідні» та «достатні» умови розвитку професійного спорту.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел; аналіз документів; системний аналіз; метод історизму; метод аналогії спостережуваних закономірностей.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Професійний спорт є різновидом підприємницької діяльності, що поєднує спортсменів-професіоналів, спортивних функціонерів, основне завдання яких пов'язано із забезпеченням спортивного видовища, що представляє форму послуги. Для цього необхідні знання конкурентних умов, що визначають вимоги для існування такої послуги, яким є рівень її якості, виражений у майстерності спортсменів, організація високоєфективного маркетингу й низки інших чинників. Покупцями послуги «спортивного видовища» є не тільки глядачі, а й інші суб'єкти ринку: промислові компанії, засоби масової інформації, держави. Однак найвагоміше місце займає зацікавлення глядачів та їхня кількість [14].

Видовищність спортивного результату як показник якості товару є основою комерційної діяльності, у якій необхідно враховувати збалансованість відносин комерційних інтересів і збереження видовищності інтересу як якісної характеристики товару, що визначає його попит. Ця проблема представляє складне завдання, пов'язане з необхідністю розглядати відносини «споживач-задовольнювач», що має своє теоретичне обґрунтування у роботах В. Вальтерра, опублікованих у першій чверті ХХ століття [4].

Спортивно-комерційна спрямованість розвитку професійного спорту, яка характерна для міжнародного і європейського професійного спорту, викликає великий інтерес у суспільстві, що виражається у фінансуванні державами професійного спорту. Це дає змогу зберегти національні традиції своєї культури, виражені у видовищності своїх національних видів спорту, які формувалися впродовж усієї історії розвитку кожної держави. Очевидно, що експансія закордонних видів не

викликати необхідної видовищності, достатньої для прибуткової комерційної діяльності [5].

Правове регулювання професійного спорту в Європі та у США перебуває на стадії формування. Воно базується на правових нормах країн. У європейських країнах на прийняття правових норм функціонування професійного спорту істотно впливають державні органи та національні федерації. У Росії законопроект про професійний спорт розробляла Державна дума. Питаннями правового регулювання у професійному спорті займається також Європейська рада. У правовому регулюванні професійного спорту в Європі беруть активну участь цивільні суди.

Прагнення погодження правил, що стосуються внутрішньої діяльності спортивної організації, самої гри або проведення змагань, які відпрацьовані протягом тривалого часу й перевірені понад 100-літньою практикою застосування, з необхідністю юридичних норм регулювання економічних відносин у спорті, які з'явилися нещодавно й ґрунтуються на державних законах конкретної країни, є винятково складним завданням [9].

Сьогодні питання про правове забезпечення спорту й прийняття законів, що регулюють його розвиток, постає дуже гостро. Це вказує на безумовність потреби його розв'язати. Складність полягає у тому, що якщо хартії визнають професійні спортсмени в усіх країнах, то юридичні норми різних країн, що базуються на державних законах, не завжди узгоджені між собою. Це призводить до можливості вирішити поставлене завдання тільки в кожній окремій країні. Складніше те, що в юриспруденції залишається дотепер нерозв'язаною проблемою недостатня визначеність природи «джерела права». Полеміка в цьому питанні триває впродовж століть. Відсутність цілковитого розуміння об'єктивних механізмів «джерела права», що визначають природу формування норм правового регулювання поведінки й таких, що лежать в основі їх слухних форм побудови взаємозумовлених відносин співтовариства людей, об'єднаних державним керуванням, не дозволяють чітко забезпечити виконання цього завдання [10, 15].

У Європі професійний спорт є престижною сферою діяльності, що визначає рівень її оплати. Відіграючи визначальну роль у ранжируваному ряді спортивного бізнесу, куди входять тренери, обслуга, агенти спортсменів, асоціації спортсменів-професіоналів, спортивні судді, спортивні журналісти, власники спортивних споруд та інші категорії працівників, спортсмени-професіонали постійно борються через галузеві профспілки за розширення своїх прав.

Їхні інтереси як учасників загального спортивного бізнесу не завжди враховують власники клубів і керівники ліг. Тривають постійні перемовини за поліпшення умов праці, збільшення частки доходів. Виникають проблеми стосовно «дисципліни праці в спорті», установлення обов'язкового страхування спортсменів-професіоналів, права на одержання пенсії в 45 років для чоловіків і в 40 років для жінок, якщо за них виплачують внески протягом не щонайменше 20 років. Слід також зазначити відсутність обліку в перелікові учасників спортивного бізнесу такої сфери професійної діяльності, як галузь спеціалізованої кадрової підготовки, навчальних закладів усіх рівнів і структури, наукових установ, що займаються проблематикою науково-дослідної діяльності цієї невиробничої сфери [5, 8, 9].

Автор С. В. Васильєв [3] стверджує, що дедалі частіше почали виникати конфліктні ситуації між юристами, які захищають права спортсменів, і спортивними федераціями. Причини конфліктних ситуацій здебільшого полягають у тому, що в різних спортивних структурах працює багато непрофесіоналів у царині права, які прагнуть виправдати свої помилки, а це змушує спортсменів звертатися у суди для захисту прав. Суди в багатьох європейських країнах беруть активну участь у вирішенні спортивних спорів.

Від 1990-х років, у чинні статuti й хартії професійних ліг внесли зміни, основою яких стала юридичні норми. У Хартії французької професійної футбольної ліги статус фахового гравця базується на правових законах про тимчасові контракти. Юристи не тільки відрегулювали вимоги й норми закону про працю до своїх специфічних потреб, але й поліпшили його, гарантуючи футболістові значно вищий рівень соціального захисту, ніж передбачено для звичайних службовців в інших галузях [6].

Істотні конфлікти виникають між спортсменом і спонсорами, які прагнуть спортивні правила підпорядкувати принципам комерції. Це вказує на потребу розробляти закони, які забезпечать захист спорту від проникнення в нього комерції. Більшість спорів виникають через нечітко сформульовані пункти контракту.

Професійний спорт тісно пов'язаний з різними сферами людської діяльності і йому притаманні багатоплановість й різноманітність. Отож, характеризуючи його, належить враховувати загальні та специфічні функції. Їхнє часткове співвідношення ранг значущості в структурі організації змагальної діяльності мають зовсім іншу вагу. Загальними функціями професійного спорту є оздоровча, виховна, освітня, видовищна, комунікативна, рекламна.

Сукупність зазначених функцій можна систематизувати за трьома категоріями: духовною, фізичною і матеріальною, кожна з яких матиме свою деталізацію. Варіативність значущих компонентів у кожній із трьох узагальнених категорій визначено не стихійно, вона має цілеспрямоване формування, зумовлене політичними інтересами державної влади. Це також звертає увагу на необхідність розглянути порушену проблему як частину загального процесу формування взаємозумовлених відносин, які підкоряються єдиним законам самоорганізації держави як багатокомпонентної соціальної системи [12].

Ми погоджуємося з думкою Г.С. Бордюгової, що такий підхід дає змогу вивчати професійний спорт як трудову діяльність, яка виробляє послугу, що трактується як видовище, так само, як кіно, театр, цирк. Конкуруючи з ними в боротьбі за глядача, професійний спорт перерозподіляє спрямованість коштів, що забезпечують їхню життєдіяльність. Це визначає доцільність поточної значущості виконуваної функції і відповідно до міри її доцільності регулюють ті закони, які властиві державній діяльності в певний період [1].

Істотну роль тут відіграє те, чи правильно розуміємо функції фізичної культури й спорту загалом чи зокрема її компонент, професійний спорт, який входить до шоу-бізнесу. Визначальним фактором правильності систематизування є виокремлення із загального переліку перерахованих фундаментальних функцій, що надають «необхідні умови» для розвитку й частково реалізовані в професійному спорті, а також ті, які належать до «достатніх умов» розвитку. Риси, притаманні цілісному розвитку, визначають міру участі всіх «необхідних» і «достатніх» умов і ступінь їх абсолютного прояву.

До фундаментальних функцій, що забезпечують «необхідні умови» для розвитку, зараховуємо оздоровчу. Наступною є функція, яка відображає рівень інтелектуальних здібностей та інтелектуальної діяльності, пов'язана з психічним здоров'ям, оскільки вказує на його особливості, як і рівень інтелектуальної обдарованості. Вона має філогенетичну обумовленість, як і попередня фундаментальна функція. Третьою фундаментальною функцією, що входить до категорії «необхідних умов», є фізичний розвиток.

Аналізуючи «достатні» умови розвитку професійного спорту, що дотичний до шоу-бізнесу, слід зважати на рівень соціально-економічного розвитку саме тієї держави, в якій є цей професійний спорт, оскільки історія його виникнення і розвитку сягає глибокої давнини. У кожній країні він формувався в циркових трупах, атлетичних

гуртках, на професійних чемпіонатах з боксу, боротьби, важкої атлетики.

Професійний спорт в Україні як цілісна структура не має «необхідних» умов для свого розвитку через лише «достатні» умови для цього – так само, як і інші професії, він втрачає свою світову популярність. Оздоровча функція спорту як одна з «достатніх» умов його розвитку не має яскраво вираженої ідеологічної спрямованості. Спрямована на зміцнення здоров'я і підвищення резистентності організму, вона стосується основного завдання фізичної культури – підготовки громадян країни до трудової і оборонної діяльності [2].

Виховна функція покликана формувати морально-етичні цінності демократичного суспільства. Соціологи американської школи серед великої різноманітності ідеалів віддають перевагу особистим досягненням, прагненню перемоги за жорсткої конкуренції та високого соціального статусу й матеріального забезпечення. Але умови рівних можливостей не можуть бути дотримані при матеріальному становищі різних груп населення, який дуже різниться.

Освітня функція спорту пов'язана з одержанням відомостей, що допомагають розуміти, який вплив навантаження на організм, пізнати теорії побудови оптимальних алгоритмів тренувального процесу, однак цю обізнаність формує дослідницька діяльність наукових лабораторій, інститутів, що не передбачене в професійному спорті, який належить до шоу-бізнесу.

Видовищна функція забезпечує задоволення потреби суспільства в розвагах. Це основна функція професійного спорту, дотичного до шоу-бізнесу, який супроводжує рекламування товарів, послуг, способу життя. Чимало компаній через професійний спорт популяризують свої товари.

Комунікативна функція спорту сприяє об'єднанню груп людей в організації за інтересами і практичною діяльністю, що визначає їх як учасників у захисті свого виду розваги за конкурентної боротьби для його виживання [13].

Спеціальними соціальними функціями професійного спорту при використанні його як видовища є «клапан безпеки», «моделювання поведінки», «індивідуалізація», «відволікання». Ця група представляє завдання цілеспрямованого формування поведінки, пов'язаного з «відволіканням» людей від повсякденних проблем. Професійний спорт у багатьох країнах влада підтримує як одну з ефективних умов контролю над організацією дозвілля широких мас населення. Ці функції мають виражений класовий характер та ідеологічну спрямованість. Усе це загалом визначає

розвиток і формування правового регулювання у професійному спорті.

Необхідність обліку всіх вказаних положень вимагає значно глибшого уявлення про суть розглянутого явища, самоорганізацію системи суспільних відносин. Для ґрунтовнішого дослідження потрібне нагромадження статистики конфліктів за їхньою кількістю, якісною ознакою виразності, чинністю прояву й тривалістю. Завдяки статистичному аналізу цих характеристик, можна оцінювати значущість їх у цілісній системі соціальних взаємин і приймати необхідні рішення.

Висновки:

1. З'ясовано, що професійний спорт як галузь трудової діяльності у конкретному суспільстві підпорядковується його правовим основам. Незважаючи на тривалу історію розвитку професійного спорту, тільки тепер почалося формування його власної правової бази, яка ґрунтується на дотриманні національних законодавств, і розроблення власної процедури розв'язання конфліктів. Вияв-

лено, що професійний спорт як вид споживчої діяльності за своєю природою та організацією не відрізняється від будь-якої іншої професійної діяльності, а спорт є не розвагою для свого задоволення, а заняттям для задоволення потреб глядачів.

2. Установлено, що розвиток професійного спорту в Україні не може орієнтуватися на структуру організації професійного спорту європейських або американських клубів з їхньою багатоврівневою, складною організаційною структурою, адже професійний спорт як цілісна структура в Україні не має «відповідних» умов.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з необхідністю розробити науково обґрунтовані концептуальні положення теорії регулювання фізичної культури й спортивної діяльності в контексті проблеми організаційно-правових побудов норм регулювання законодавства галузі державної влади й громадських об'єднань у сфері фізичної культури і спорту України.

Список використаних джерел

1. Бордюгова Г. С. Місце спортивного права у національній правовій системі / Г. С. Бордюгова // Право України. – 2009. – № 3. – С. 188.
2. Борисова О. В. Современный профессиональный спорт и пути его развития в Украине (на материале тенниса) : монография / О. В. Борисова. – Киев : Центр учебной литературы, 2011. – 310 с.
3. Васильев С. В. Особенности трудового договора профессиональных спортсменов и рассмотрение споров в области профессионального спорта : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / С. В. Васильев. – Москва, 2006.
4. Вольтерра Вито. Математическая теория борьбы за существование / В. Вольтерра ; пер. О. Бондаренко. – Москва : Институт компьютерных исследований, 2004. – 288 с.
5. Гуськов С. И. Организационные и социально-экономические основы развития профессионального спорта в США на современном этапе : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / С. И. Гуськов. – Киев, 1991. – 46 с.
6. Кампі О. Правові аспекти регулювання праці професійних спортсменів в Україні / О. Кампі, Г. Будкевич, С. Гавришко // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2016. – № 1. – С. 17–23.
7. Козіна М. П. Професійна діяльність спортсменів як об'єкт правового регулювання нормами трудового законодавства / М. П. Козіна // Публічне право. – 2012. – № 4 (8). – С. 425–426.
8. Линець М. М. Формування правових засад професійного спорту в Європі / М. М. Линець // Роль фізичної культури і спорту в здоровому способі життя: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. – Львів, 1999. – С. 63–64.
9. Нерода Н. Порівняльний аналіз організаційно-правових засад європейської та американської моделей професійного спорту / Н. Нерода // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Львів, 2015. – Вип. 19, т. 4. – С. 60–64.
10. Пархоменко І. М. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія / І. М. Пархоменко. – Київ : Юридична думка, 2008. – 292 с.
11. Переверзин І. І. О структуре спорта высших достижений в социально-правовом статусе спортсменов-профессионалов / И. И. Переверзин, Ф. П. Суслов // Наука в олимпийском спорте. – 2002. – № 5. – С. 129–133.
12. Починкин А. В. Воздействие профессионального спорта на систему физической культуры и спорта, политику и экономику / А. В. Починкин // Теория и практика физической культуры. – 2008. – № 2. – С. 65–70.
13. Профессиональный спорт : [учеб. для студ. высш. учеб. завед. физ. воспитания и спорта] / под общ. ред. С. И. Гуськова, В. Н. Платонова. – Киев : Олимп. лит., 2000. – 392 с.
14. Степанова О. Н. Маркетинг в физкультурно-спортивной деятельности: учеб. пособие / О. Н. Степанова. – Москва : Советский спорт, 2008. – 480 с.
15. Vassiliki A. The Economics of Professional Team sports: content, trends and future developments / Vassiliki Avgerinou // Sport Management International Journal. – 2007. – Vol. 3, N 1. – P. 5–18.

References

1. Бордюгова ГС. Місце спортивного права у національній правовій системі. Право України. 2009; 3:188.
2. Борисова ОВ. Современный профессиональный спорт и пути его развития в Украине (на материале тенниса). Киев: Центр учебной литературы; 2011. 310 с.
3. Васильев СВ. Особенности трудового договора профессиональных спортсменов и рассмотрение споров в области профессионального спорта [автореферат]. Москва; 2006.
4. Вольтерра Вито. Математическая теория борьбы за существование. Москва: Институт компьютерных исследований, 2004; 288 с.
5. Гуськов СИ. Организационные и социально-экономические основы развития профессионального спорта в США на современном этапе [автореферат]. Киев; 1991. 46 с.
6. Камп О, Будкевич Г, Гавришко С. Правові аспекти регулювання праці професійних спортсменів в Україні. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2016;1:17–23.
7. Козіна МП. Професійна діяльність спортсменів як об'єкт правового регулювання нормами трудового законодавства. Публічне право. 2012;4(8):425–426.
8. Линець ММ. Формування правових засад професійного спорту в Європі. В: Роль фізичної культури і спорту в здоровому способі життя. Зб. матеріалів. Львів: Львів. держ. ун-т фіз. культури; 1999, с. 63–64.
9. Нерода Н. Порівняльний аналіз організаційно-правових засад європейської та американської моделей професійного спорту. В: Приступа Є, редактор. Молода спортивна наука України. Зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. Львів; 2015;19;4, с. 60–4.
10. Пархоменко ІМ. Джерела права: проблеми теорії та методології. Київ: Юридична думка; 2008. 292 с.
11. Переверзин И, Суслов Ф. О структуре спорта высших достижений в социально-правовом статусе спортсменов-профессионалов. Наука в олимпийском спорте. 2002;5:129–133.
12. Починкин АВ. Воздействие профессионального спорта на систему физической культуры и спорта, политику и экономику. Теория и практика физической культуры. 2008;2:65–70.
13. Платонов ВН, редактор. Профессиональный спорт: учеб. для студ. высш. учеб. завед. физ. воспитания и спорта. Киев: Олимпийская литература; 2000. 392 с.
14. Степанова ОН. Маркетинг в физкультурно-спортивной деятельности. Москва: Советский спорт; 2008. 480 с.
15. Vassiliki A. The Economics of Professional Team sports: content, trends and future developments. Sport Management International Journal. 2007;3;1:5–18.

Стаття надійшла до редколегії 17.05.2018

Прийнята до друку 26.06.2018

Підписана до друку 29.06.2018